

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING DASTLABKI MATEMATIK BILIMLARINI UNIVERSAL HARAKAT ORQALI MODELLASHTIRISH METODI

Mamaraimov Bekzod Qodirovich

Termiz davlat universiteti akademik litseyi "Aniq fanlar kafedrası" katta o'qituvchisi

Tel: +998905202717.g-mail: aabdusamatov912@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Davlat ta'lim standartlarini boshlang'ich sinflarda qo'llash natijasida beradigan samaralari, ularni modellashtirish metodi orqali qo'llab yanada oshirish haqida keltirilgan. Undan tashqari modellashtirish metodida universal harakatlarni joriy etish haqida ham fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *modellashtirish, DTS, universal harakat, muvaffaqiyat muhiti, intere faol*

Zamonaviy ta'lim uchun kerak bo'ladigan kategoriyalarning barchasi boshlang'ich ta'lim o'quv fanlari uchun ham xosdir (bilim va ko'nikma, fikrlash va mulohaza, muhokamalarning mantiqiyliigi va voqea-hodisalarni baholash aniqligi va boshqalar).

Bugunki kunda ta'lim tizimining negizini Davlat ta'lim standartlari tashkil etadi. Davlat ta'lim standartlari uchun birlamchi uslub hujjatlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, unda sanab o'tilgan to'rtta guruhga mansub universal o'quv harakatlari (hammabop o'quv harakatlari deyish ham mumkin) ning barcha ko'rinishlari muayyan fanning tub mohiyatini o'zida aks ettiradi. Bir dars jarayonining o'zida har bir ko'rinish alohida holda yoki umumiy tarzda qo'llaniladi. Boshqaruv ko'rinishidagi universal o'quv harakatlari modellashtirish metodini boshlang'ich ta'lim fanlariga tatbiq etishda qo'llanilishining mazmun mohiyati shundan iboratki, dars jarayonida o'qituvchi fikrlar oqimini, mulohazalar o'zini boshqaruvchi sifatida muhim rol o'ynaydi. U bugungi o'tiladigan dars mavzusini e'lon qilgani holda bo'lishi kutilayotgan munozaralar, fikrlar to'qnashuvining asosiy yo'nalishini ko'rsatib beradi. Shu asnoda tanishtiruv ko'rinishidagi universal o'quv harakatlariga o'tiladi. Tanishtiruv universal o'quv harakatlarida o'qituvchi o'rganilishi kerak bo'lgan tushuncha, yechilishi so'ralayotgan topshiriqqa doir dastlabki, birlamchi ma'lumotlarni o'quvchilar e'tiboriga havola etadi. Muhokamalarga passiv aralashgan holda to'g'ri fikr bildirayotgan o'quvchilarni ma'nan rag'batlantirib boradi. Umumlashtiruv universal o'quv harakatlarida esa o'quvchi yoki faol o'quvchi barcha aytilgan mulohazalarni xulosa shakliga keltiradi, xulosalar baholanadi va umumlashtiriladi. Umumlashtirish so'ngida muayyan bir tushuncha xususida oxirgi yakunlovchi xulosa aytiladi. Universal o'quv harakatlarining shaxsga mo'ljallangan ko'rinishida esa o'qituvchi muhokama, fikrlar almashinuvi va munozaralar davomida faol qatnashgan o'quvchilarni e'tibor etadi. Shu yo'l bilan universal o'quv harakatlarining barcha ko'rinishlari bitta dars davomida to'liq namoyon bo'ladi.

Universal o'quv harakatlarining barcha ko'rinishlari muayyan mavzu bo'yicha ma'lumotlarning ko'pligi, topshiriqlarni bajarish variantlarining xilma-xilligini taqozo etadi. Bu o'z-o'zidan ma'lum: masalan, dastlabki tushuncha o'rganilayotgan darsda o'qituvchi o'quvchilar uchun mazkur mavzu bo'yicha yetarlicha ma'lumot bera olmasligi tabiiy.

Taqdim etilgan ma'lumotlar aynan bitta tushunchaga daxldor bo'ladi va hali boshqa tushuncha o'rganilmagani uchun atamalararo bog'liqlik bo'lmaydi.

Boshlang'ich ta'limdagi asosiy o'quv fanlari o'quvchilarda fikrlash, mulohaza qilish, narsa va voqea-hodisalarga o'z fikri nuqtai nazaridan baho berish fazilatlarini shakllantiradi, mantiqiy va algoritmik fikrlash qobiliyatini oshiradi. O'quvchi ifodalar, bog'liqliklar bilan tanishib borish asnosida topshiriqlarni bajarish ketma-ketligini, mantiqiy fikrlash izchilligini ta'minlab boradi; tushunchalarni avval didaktik tarzda, so'ng mantiqiy-mulohazaviy tarzda ta'rif eta bilish qobiliyatiga ega bo'ladi; harakatni sodir etish va natijani taqqoslash ko'nikmasiga ega bo'ladi; oldiga qo'yilgan maqsadga eltuvchi usulni topa oladi; ramzlar, belgilar va ishoralar yordamida vaziyatlarni reallashtirishni o'rganadilar; ma'lumotlarni yig'ish, tartib asosida yozish va mazkur ma'lumotlar asosida xulosa chiqarish salohiyatlari oshadi; shakl, raqam va ma'lumotlarni tasniflash hamda ularning ahamiyatini belgilashni o'rganadilar".

Universal o'quv harakatlarining har bir guruhiga modellashtirish metodini alohida va umumlashgan holda joriy etish tavsiya qilinadi. Tanishtiruv mohiyatiga ega bo'lgan universal o'quv harakatlarining shakllantirish va rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

1. O'quvchilarni matnli topshiriqlarni bajarishga (model turlari: ramziy, grafikli, fanniy o'zgalashtirilgan) tayyorlashning xilma-xil modellarini tanlash, tayyorlash va amaliyotga joriy etish;

2. Kichik yoshdagi o'quvchilarning tadqiqot ishlarini to'g'ri tashkil etish uchun kalkulyator modelidan foydalanishni yo'lga qo'yish;

3. O'quvchilarda universal o'quv harakatlarining shakllanishi va rivojlanib borishi uchun o'quv topshiriqlari sifatida beriladigan intellektual va amaliy vazifalarning xilma-xilligini ta'minlash: boshqaruv, tanishtiruv, umumlashtiruv, shaxsga mo'ljallagan mazmunidagi universal o'quv harakatlarilarini har bir dars jarayoni uchun ishlab chiqish (Masalan, tushuntir..., tekshir..., tanla..., taqqosla..., qonuniyatni top..., xulosa to'g'rimi?, top..., mulohaza qil...,

kuzat..., xulosa yasa...va hokazo);

4. O'quvchilardan Shahlo va Mahmud fikrni rivojlantiruvchi topshiriq oladi: ikkalasiga bir xil ma'lumot va bir xil topshiriq beriladi; ularning ma'lumotlardan foydalanish qobiliyati va topshiriqni bajarishdagi tasavvurlari sinaladi;

5. O'tgan mavzularda o'rganilgan asosiy tushunchalar va yangi darsda kontekst sifatida keltirish orqali darsning "takrorlash", "o'tgan mavzuni mustahkamlash" qismi o'tiladi va usulning mahsuldorlik darajasi qayd etib boriladi (bunda mahsuldorlik darajasini aniqlash keltirilgan kontekstning mazmuni, hajmi va o'rinli yoki noo'rinligiga qarab aniqlanadi);

6. O'quvchilardan Shahlo va Mahmud topshiriqlarni bajarish ketma-ketligini o'rganganlik darajasini aniqlash uchun sub'ekt sifatida tanlanadi: bunda ularning o'z-o'zini tekshirish, javoblarni taqqoslash, o'quv vazifasini qo'ya bilish qobiliyatlari, mulohaza yuritish darajalari va topshiriqni bajarish ketma-ketligiga rioya qilishlar kabi ko'rsatkichlar qayd etib boriladi;

7. O'quvchilarning fanlarni mustaqil o'rganishlari, maqsad qo'yishlari, fanni o'zlashtirib olishni rejalashtirishlari va o'z-o'zlarini sinovdan o'tkazishlarini ta'minlash uchun fanlar bo'yicha elektron darsliklar ishlab chiqiladi;

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, modellashtirish metodlarini matematika fanida joriy etishda o'quvchining sinfdagi ahamiyati sinfdan sinfga o'sib boradi, mantiy va aqli fikrlashini yanada shakllantiradi. Shunga mos ravishda o'qituvchiga qo'yiladigan talablar ham ortib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Корнилов В.С. Гуманитарная компонента прикладного математического образования // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Информатика и информатизация образования. 2006. №7. С. 94-99.
2. Мордкович А.Г. Беседы с учителями математики: Учеб.-метод. Пособие/А.Г. Мордкович. – 2-е изд., доп. И перераб. – М.: ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2008. – 336с.
3. . Моро М. И., Волкова С. И., Степанова С. В. Математика. Учебник. 1 класс. В 2 частях – М.: Просвещение – 2014.